

ca! Povejta mi: kateri križ je? Peter: Ne vem, ah, ne vem. Jakob: Mnogo let je preteklo. Mnogo križev so odnesli. Barnaba: O, vi učenci! Križa ne spoznate, na katerem je umrl rešenik sveta? Kdor pa se vam ne pokori, tega sovražite. Jakob: Ti naju hočeš učiti, mladenič? Peter: Pusti ga, Jakob. Mi nezvesti! Križ nam je bil rabljeva sramota. Odpusti nam, Mojster! Ljudje smo. Tvojih skrivnosti ni konca. Kako naj vemo, da je sramotni les prestol tvojega kraljestva ... (112.) Barnaba: Pri dveh brunih, v katerih se križata Bog in človek, pri križu, ki ga ne spoznata: Pomagajmo bratu Pavlu (115)! Tudi Peter in Jakob morata prenehati biti Juda, da postaneta kristjana. »Zaveza je trhla, učeni! Kot prazna koža leži beseda ob cesti« — pravi Pavel Gamalielu. Varuh stare postave, ki jo je razumel z vsem umom, ne more več živeti, umrje z njo vred. Pavel gre za lučjo, ki ga je premagala na poti v Damask. Ta luč sije od znotraj in je ne vidita ne Jakob ne Peter.

Po vsej notranjosti je ta drama podoba sedanjosti, tragično prikazovanje, kako razpada svet gole zakonjene besede in kako se duh, razsvetljen od novih tajinstvenih luči, bori za nov svet vseobče božje ljubezni. Ta novi duh ne bo premagal samo zakona stare zaveze, ampak tudi zakon brezboštva, ki osvaja danes svetišča in dežele. Tvoren duh premaguje vse oblike, ker samo duh je življenje.

Dočim je Werfel v svojih prejšnjih delih izrazil sodobnik ekspresionističnih teženj, pa se ne more dvigniti do enotnega izraza, in povsod vidimo, kako se borita med seboj čisti duh in s snovjo zvezan razum, je našel tu v Pavlu uravnovešanje. Preprosta zunanja dikcija legende prihaja iz velikih globin reda, za katerega ni drugega odgovora kakor: urejenost sveta. Izza te urejenosti buta v ozadju kaos starega preživelega sveta. Usoda, zakon in razsvetljenje duha stoje kot tri prozorne ploskve druga na drugi, da se jasno vidi umiranje in življenje, preteklost in sedanjost, hkrati narod in posamezni, svet in Jeruzalem, vse se je v preprosti veličini strnilo na en kraj. F. K.

Nove knjige

Slovensko slovstvo

Zbrani spisi

Najočitnejši znak današnjega knjižnega založništva so zbrani spisi naših najveljavnejših pisateljev. V ospredju vseh podjetij stoji Tiskovna zadruga, ki izdaja kar tri pisatelje: Jurčiča, Tavčarja in Podlimbarskega; Nova založba nadaljuje z Iv. Cankarjem in Finžgarjem, Slovenska Matica bo v kratkem dokončala izdajo Mencingerjevih spisov, Mohorjeva družba namerava znanstveno-poljudno izdajo Detelovih spisov in Jugoslovanska knjigarna je sprejela založbo Pregljevih del. Vse to je v prvi vrsti znamenje, da se knjigotrške razmere urejajo, šele v drugi vrsti in le deloma je to tudi književni napredek. Večina teh zbranih spisov ima potrebno zgodovinsko-kritično opremo. Znanstveno pedagoški uvodi in kritične opombe postavljajo pisatelje v njihov čas in

razbirajo iz njih vrednote za danes in za naprej. Tako se duhovna dediščina iz prejšnjih dob zbira in ureja ter prehaja v široke plasti, tradicija se veže s sedanjostjo. Najpomembnejši med temi zbranimi spisi so brez dvoma Cankarjevi in Jurčičevi, bodisi radi pisateljev samih, bodisi radi intenzivnega poglobljanja urednikov v svoj predmet.

Ivana Cankarja **Zbrani spisi**. VI. zvezek. Uvod in opombe napisal Izidor Cankar. Nova založba v Ljubljani. Str. XVI + 359.) Ta zvezek, ki obsega troje del: »Ob zori«, »Življenje in smrt Petra Novljana« in »Hiša Marije Pomočnice«, radi svoje zgodovinske ureditve ne prinaša enotne podobe z ozirom na pisateljev razvoj, ki ga je bil urednik v 5. zvezku ob Kralju na Betajnovi z močno črto ločil od nadaljnjega. Knjiga »Ob zori« družijo novele štirih let (1898—1902) z različno miselno in oblikovno usmerjenostjo, drugi dve deli pa spadata že v dobo dosledno idealističnega ustvarjanja. Da opraviči pisateljevo spremenljivost, ki je iz idealističnega oblikovanja padal nazaj v naturalizem, ugotavlja urednik poleg razvojnega elementa v človeku in umetniku tudi »element dane, trajne človeške in umetniške osebnosti, ki je princip stalnosti« (VII.). Tako nam zbirka »Ob zori« nudi tri razvojne smeri, med seboj prepletene: začetno naturalistično, dalje prehod iz naturalizma v idealizem (radi močnega preoblikovanja naturalistične snovi do neverjetnosti je ta smer daleč od realizma) in končno uveljavljenje poetičnega idealizma, s katerim je Cankar v »Rue de nations« značilno sklenil zbirko »Ob zori«. Tako smo v tem zvezku prišli do nove smeri, oglasil se »pesem hrepenenja pa boljsem svetu in pesem trdne, neumrljive vere, da ga človek ne more zgrešiti.« (X.) Pod tem pogledom na svet, ki loči »umazano vsakdanjost« od »božje ure spoznanja« (str. 6) in se v svojem hrepenenju ves vrže v sanje o lepem in čistem, in umre sredi oblatenega sveta, je mogoče prav razumeti »Življenje in smrt Petra Novljana« in »Hišo Marije Pomočnice«. Naturalizem, ki se pojavlja še vedno kot znaten tvoren element zlasti v zadnjem spisu (VI. in VIII. pogl.), moramo prišteti pisateljevi človeški in umetniški »stalnosti«, ki se je tudi poslej še večkrat oglasila. — Ob pojasnjevanju Cankarjevega umetniškega razvoja nam je urednik razvil pojem pesniškega naturalizma (str. VII. in VIII.) in načel razvoj pesniškega idealizma ter ga je na str. XV. in XVI. tudi stilno pojasnil. Iz Cankar se očitno zaveda težav, ki se nastavljajo, ko z umetnostno-zgodovinskimi termini orje ledino naše literarne vede. Dokaz pa, da je prenos terminov ene umetnosti na drugo v celoti nemogoč, podaja pisatelj sam, ko v prvi vrsti poudarja in razvija Cankarjev duhovni svet, njegovo vsebinsko vrednotenje in šele iz njega zaključuje posledice kot duhoven regulativ na oblikovanje. Razmerje med posameznimi umetnostnimi poprišči postaja v naši kritiki dan za dnem bolj žgoče in kliče po razjasnitvi. Zato hočemo za sklep sledeče ugotoviti: Razmerje med vsebino in obliko je v književnosti čisto svoje. Čudni ustvarjajoči regulativ, da se duhovni svet preliva v individualno, vedno skladno čutno obliko, opazovalcu navadno dokaj enostavno, vrši obenem važno delo zgolj

duhovnih, bistveno literarnih vrednot, radi katerih je vsako dobro literarno delo še posebej lepo in uvaževanja vredno. To je posebnost literarne umetnine, njeno bistveno svojstvo, ki ga more odkriti le studij literature same in ga ne pojasni nobena druga umetnost, pa tudi zgolj snovni literarni studij ne. F. K.

Josipa Jurčiča **Zbrani spisi**. V. zvezek. Uredil dr. Ivan Prijatelj. Tiskovna zadruga v Ljubljani. (Str. XXVII + 489.) Spisi od l. 1869.—1875.: Lipe, Pipa tobaka, Moč in pravica, Županovanje v Globokem dolu. V vojni krajini. Telečja pečenka. Ivan Erazem Tattenbach. Bela ruta, bel denar. Na Kolpskem ustju. Doktor Zober. — Urednikov uvod, v katerem se nadaljuje historija Jurčičevega življenja v tej dobi, nam odkriva tesno zvezo pisateljevega političnega in književnega dela; politično delo in borba za kruh potiskata pripovedniško delo in stran in tako do »Doktorja Zobra« ne dobimo večjega in izzorelega dela, pač celo nagel in politično nadahnjen feljton (Tattenbach — Bela ruta, bel denar). Ta prva doba Jurčičevega časnikarskega kruhoborstva pa nam odkriva za sedanji čas izredno dragocena dejstva, ki jih nam je urednik živo predstavil. To so dogodki okoli prvega južno-slovanskega kongresa v Sisku, ki ga je Jurčič za Slovence inavguriral v dveh Narodovih člankih. Tam beremo njegove misli o političnem zedinjenju Slovencev in Hrvatov; njegova načela veljajo v širšem obsegu še danes. Zanimivo je tudi, kako isti Jurčič, ki je kmalu nato praktično pokazal svojo živo južnoslovansko prepričanje in je sam v toku časa zajet tu in tam zahrvataril, sodi v enem teh člankov o združevanju na hitrico: »Ko bi bili mi one narodnjake med nami slušali, ki so nam seštevno za časa cvetenja znanega ‚ilirizma‘ priporočali hrvatski pisati, bili bi pač pomnožili za nekoliko hrvatsko inteligencijo, ali prosti narod, naša glavna moč, bi bil v politični omiki zaostal in nikakor ne tam, kjer je zdaj... To vse naj pomislijo oni Hrvati, ki nam še danes zamerijo, da se ‚literarno‘ nismo še zedinili in se še ne mislimo« (str. IV). Ta kulturno-politična izjava kaže, da je bila sodba o sožitju Slovencev z drugimi slovanskimi brati v vseh dobah ista. Uvod se nadalje dotika prvega slov. kulturnega boja in germanizatoričnega vladinega pritiska, ki je spet združil Slovence, v glavnem pa poudarja Jurčičevo neugnano pripovedniško žilo in organizatorično silo, ki je iskala za njegovo pripovedništvo primeren organ — od ponesrečenega Glasnika 1869 (urednik se ga je dotaknil samo na koncu Opomb v IV. zv.) tja do ustanovitve svoje »Slovenske knjižnice«. V nadaljnjem najdemo umetnostno-kritične napotke k posameznim spisom, ki so prepleteni z Jurčičevimi osebnimi nazori o pripovedništvu. Tako ta uvod ni samo aktualen, ampak je radi literarno estetičnih formulacij važen donos k naši poetiki. — O urednikovem prirejanju besedila smo govorili že ob IV. zvezku. Naše mnenje je, da je popravljanje v toliki meri Jurčičevemu slogu v kvar in za lepoto slovenščine ni nujno. (Na tem mestu naj omenim, da ima prireditelj Kersnikovega »Testamenta« — Prosveti in zabavi 19. zv. — na str. 6. celo popravek: »Pred osemdesetimi leti« —

za prvotno »Pred štiridesetimi leti«. Letnica pri spisu bi izključila vsako anahronistično predstavo.) F. K.

Fr. S. Finžgar: **Zbrani spisi**. VI. zvezek. (299 str.) Nova založba v Ljubljani. Ti zbrani spisi so prav za prav le izbor najznačilnejših in najboljših Finžgarjevih del. Pisatelj sam na harmonično zgodovinsko podobo v teh spisih ni nikoli mislil — sicer bi bila ta izdaja pogrešena že s prvim zvezkom. Vsaka knjiga posebej hoče biti celota zase, nekak podolžen ali navprečen prerez pisateljevega celotnega dela. Tak značilen prerez je VI. zvezek. Štiri črtice, od l. 1906. do l. 1924., odločno kažejo na razvoj; glavna oznaka tega zvezka pa je povest Sama iz l. 1912. V vseh teh delih se stopnjema umika pisateljevo romantično čustveno, nerealistično nagnjenje in se bolj in bolj uveljavlja težnja po resničnostnem, kjer tudi ideja lahko trdno stoji. Značilno dejstvo je, da je zgodba v povesti Sama uporabljena po resničnem dogodku in da se vsi stranski dogodki zlivajo v živo kulturno sliko, ki bi je ne bilo težko datirati. V tej sliki se pokaže tudi »pisateljeva« oseba, učiteljica Minka, ki pa ni v nobenem tragičnem boju z nasprotno stranjo, s Smrekarjem, ampak samo v poudarjeno osvetlitev ljudi in njihovih dejanj. Luč in senca sta tu ostro razločeni. Šele sredi med nasprotji najdemo objektivnega, po nazorih neinteresiranega oblikovavca pri Aleni, Strniški, učiteljici Mari, Trpotcu, pismo-nošu itd. Težnja za stvarnost in bistvenost, kar je glavni razvoj Finžgarjev, se kaže že v naslovih: Kakor pelikan, Sama, Boltežar (prej Z doma v domovino!), Naš vsakdanji kruh, Tri črne žene.

Idejno nadahnjeni naslovi se skladajo s pisateljevim oblikovanjem, vendar se tam, kjer bi šli preko predmetnosti, pozneje umaknejo. Podobno je ravnal pisatelj tudi pri prirejanju teksta; mesta, ki so silila preko realističnega zanosa, je skrčil in jih napravil bolj klena (Boltežar!), dasi se rezoniraju ni mogel povsod izogniti (VII. in XVIII. pogl. v Sami). Tako se ta zvezek že po prvotnem ustroju posameznih spisov, zlasti pa v sedanji prireditvi, močno približuje današnji Finžgarjevi pripovedni stisnjenosti in stoji ob strani njegovim najboljšim spisom. F. K.

Dr. Janez Mencinger: **Izbrani spisi**. Izdala »Matica Slovenska«. Uredil dr. Jos. Tomišek. IV. zv.: Abadon. V Ljubljani, 1927. Str. XXX + 303.

Monografija o tem našem samoniklem piscu, ki ob pričujoči pomanjkljivi izdaji njegovih izbranih spisov postaja neobhodna potreba najbližje bodočnosti, bo morala predvsem poiskati trdnejših metodičnih, a tudi stvarnih oporišč, da se dokoplje do veljavne analize in pravične sodbe. Dejstvo je, da vsi ti predpogoji za enkrat še manjkajo v napisanih ocenah, kar naj velja samo na splošno. Eden izmed vzrokov, zakaj je naša literarna kritika tako površno govorila o pisatelju, da moramo po mojem mnenju takšno, morda nezavedno omalovaževanje smatrati za izraz nepravega razumevanja, leži gotovo v tem, ker ta kritika ni šla vzporedno z razvojem literarne umetnosti ter se dejansko šele v zadnjih letih skuša priboriti do enotnih sistematičnih osnov. Kljub novim, idealističnim smerem je ostala do včeraj v bistvu pozitivistično enostranska. Zato ni nič čudnega, če je v svojih sod-